

«ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМУ» ӘДІСТЕМЕЛІК МАТЕРИАЛДАР

Әдістемелік материалдарды
«Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы дайындады

Нұр-Сұлтан
2021

УДК 37.034
ББК 74.200.51
ЖЗЗ

Әдістемелік материалдарды «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы дайындады.
Авторы Оспанова А.Н.

«Жастардың рухани-адамгершілік құндылықтарын дамыту» Әдістемелік материалдар.
ISBN 978-601-7857-54-7

Бұл әдістемелік құрал жоғары оқу орындарының студенттерін рухани-адамгершілік тәрбиелеу бойынша ғылыми-педагогикалық негіздер мен әдістерді, ұсынымдарды қамтиды.

Бұл оқу құралы «Рухани Жаңғыру» бағдарламасының призмасы арқылы адамгершілік қасиеттерді, руханилықты тәрбиелеуге; мемлекеттің, университеттің тарихи-мәдени дәстүрлерін сақтауға және көбейтуге; университет рухына қосылуға, ынтымақтастық пен корпоративтік сезімді қалыптастыруға; тұлғаның шығармашылық өзін-өзі дамытуына және өзін-өзі жүзеге асыруына бағытталған оңтайлы әлеуметтік-педагогикалық тәрбие ортасын құруға; студенттік өзін-өзі басқарудың әртүрлі нысандарын пайдалана отырып, ұжымды басқару біліктері мен дағдыларын дамытуға; университеттің қоғамдық ұйымдары, клубтары, бірлестіктері мен ұжымдарының жұмысына жәрдемдесуге, мәдени-бұқаралық іс-шараларды ұйымдастыруға бағытталған.

Университет осы бағыттардың барлығын келесі іс-шаралар арқылы жүзеге асыратын болады: қазақстандық дәстүрлі мерекелер, халықаралық іс-шаралар, бос уақыт клубтары, театр спектакльдерін, тақырыптық кештер (музыкалық-әдеби, көркем, театрлық) ұйымдастыру, бастамашыл студенттік қоғамдастықтар, үйірмелер, клубтар құру, университет сайты, баспа басылымдары, студенттердің өздері жасаған кәсіби бағдарлау бейнероликтері және т.б. арқылы ақпарат беру.

МАЗМҰНЫ

Глоссарий	3
Кіріспе	4
1 Рухани-адамгершілік тәрбиені қалыптастырудың шетелдік тәжірибесі	10
2 Студенттерді рухани-адамгершілік тәрбиелеу азаматтық қоғамның қалыптасуының негізі ретінде	15
3 Қазақстандағы рухани-адамгершілік тәрбиенің қазіргі жағдайы	21
4 Рухани-адамгершілік тәрбиенің заманауи формалары мен әдістері	27
5 Рухани-адамгершілік тәрбиелеу процесіне тарту үшін студенттермен жұмыс істеудің практикалық ұсыныстары	29
6 Ұсыныстарды орындаудан күтілетін нәтижелер	30
Қорытынды	31
Қолданылған әдебиеттер мен дереккөздер тізімі	32

ГЛОССАРИЙ

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ - жаһандандудың барлық заманауи тәуекелдері мен сын-қатерлерін ескере отырып, қазақстандықтардың рухани құндылықтарының жандануына бағытталған жалпыұлттық бағдарлама, оған ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» және «Ұлы даланың жеті қыры» атаулы мақалалары негіз болды.

ӘЛЕУМЕТТЕНУ - бұл адамның әлеуметтік және мәдени нормаларды игеруі, сондай-ақ оның әртүрлі әлеуметтік рөлдерді игеруі.

ЕҢБЕК - адамның тұлға мен қоғам қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған мақсатты, саналы қызметі.

ПАТРИОТИЗМ - адамгершілік және саяси принцип, Отанға деген сүйіспеншілік және ол үшін өз мүдделерін құрбан етуге дайын болуды білдіретін әлеуметтік сезім. Патриотизм өз Отанының жетістіктері мен мәдениетімен мақтануды, оның сипаты мен мәдени ерекшеліктерін сақтауға деген ұмтылысты және өз халқының басқа мүшелерімен өзін-өзі сәйкестендіруді (өзінің елге және өзінің азаматтығына, тіліне, дәстүрлеріне қатысты болғаны үшін ерекше эмоциялық әсерде болу), Отаны мен халқының мүдделерін қорғауға деген ұмтылысты білдіреді.

ЖАСТАР - бұл жас шеңберімен және қоғамдағы мәртебесімен ерекшеленетін айырықша әлеуметтік-жас тобы: бала мен жастықтан әлеуметтік жауапкершілікке ауысу.

РУХАНИЯТ - адам өміріндегі жоғары мақсаттарды түсінудің моральдық-этикалық категориясы, өмірдің негізгі сұрақтарына жауап табуға ұмтылу.

КІРІСПЕ

Өзектілігі. Қазіргі әлемде жас ұрпақтың рухани, адамгершілік және физикалық денсаулығын қалыптастыру мәселелері ерекше рөлге ие болып келеді. Қазақстан азаматтарының жаңа түрін – өз бетінше ойлайтын, бәсекеге қабілетті, белсенді әрекет ететін, прагматикалық, зияткерлік әлеуеті мен адамгершілік қағидаттары бар шынайы патриоттарды тәрбиелеу, қоғам мен білім беру мекемесінің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі болып табылады.

Қоғам арнайы зерттеуді қажет ететін әртүрлі әлеуметтік топтардан тұрады. Қоғамның кәсіби бағдарланған және перспективалық бөлігін құрайтын студенттер ерекше ғылыми-педагогикалық қызығушылық тудырады. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, олар әлеуметтік және кәсіби қалыптасудың белгілі бір кезеңінде тұрған әлеуметтік страта. Әлеуметтік қалыптасуы әлі де жалғасып келе жатқан жастардың бір бөлігі ретінде, студенттер, қоршаған ортаның әртүрлі әлеуметтік-мәдени, этномәдени және әлеуметтік-психологиялық әсеріне ұшырайды. Бұл жағдай қазіргі студент жастардың әлеуметтену факторларын зерттеу қажеттілігін туындатады.

Бүгінгі таңда қазіргі қазақстандық қоғамдағы адамгершілік құндылықтардың өзгеруін зерттеу, сондай-ақ осы процестің қажеттілік құрылымын қалыптастыруға, халықтың әртүрлі санаттарының, соның ішінде студенттердің өмір салты мен мінез-құлық ұстанымдарына әсері барған сайын өзекті болып келеді.

Тұлғаның рухани-адамгершілік мәдениеті дегеніміз - оның ішкі әлемінің тұтастығы мен үйлесімділігін, өзінен тыс қарап, сыртқы әлеммен қарым-қатынасын үйлестіру қабілетін көрсететін күрделі білім, адамның санасы мен өзін-өзі тануының сапалық сипаттамалары.

ЖОО жағдайында болашақ маман тұлғасының рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыру мәселесі белгіленген жағдайларға тікелей байланысты болып тұр. Бұл студенттердің қазіргі буыны қоғамдық өмірдегі оқиғалардың тез өзгеруі, қоғамның дамуындағы динамикалық өзгерістер мен қарама-қайшылықты тенденциялар, ақпараттың өсіп келе жатқан ағымы жағдайында өмір сүретінімен түсіндіріледі. Осыған байланысты студенттердің рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыруға бағытталған тәрбие жоғары оқу орнындағы заманауи білім беру жүйесінің басым мақсаттарының бірі болып табылады.

Мәдени-адамгершілік тәрбие - бұл студенттің рухани-адамгершілік мәдениетін дамытуды ынталандыратын формалар, құралдар, әдістер мен қағидаттар кешені, адамның әлеуметтік тәжірибені, мәдени-аймақтық қоғамдастық құндылықтарын, мәдениетін игеру дәрежесін арттыру, студенттерді адамгершілік құндылықтарға тарту, адамгершілік сезімдерін дамыту; адамгершілік ерік-жігерді қалыптастыру; адамгершілік мінез-құлыққа ынталандыру. Іс жүзінде бұл жастардың кез-келген істе және кез-келген мамандықта шығармашылық бастауға деген ұмтылысын тәрбиелеуді білдіреді, тек материалдық қызығушылыққа ғана емес, сонымен қатар олардың мүдделері мен қажеттіліктерін рухани жүзеге асыруға баса назар аударады.

Бүгінгі жоғары білім беру жүйесі зияткерлік және адамгершілік әлеуетті сақтау мен дамыту талаптарын толық көлемде қанағаттандырмайды. Ол әлі күнге дейін жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы мен өзін-өзі дамытуына аз бағытталған. Өркениетті қоғамдағы нарықтық экономика әр адамнан таңдаудың кең мүмкіндіктері бар субъект ретінде әрекет етуді талап етеді. Осыдан келе, білім беру жүйесі, бір жағынан, қоғамның өзгермелі талаптарын қанағаттандыруы керек, екінші жағынан, оның қажеттіліктерін, қабілеттерін, мүдделерін, құндылық бағдарларын ескере отырып, тұлғаның дамуын қамтамасыз етуі керек. ЖОО жағдайында студенттік - жас тұлғаның мәдени-адамгершілік құрылымдарының белсенді даму кезеңі болып табылатынын ескерген жөн [1].

Университеттің тәрбиелеу жүйесі - бұл болашақ маман студенттің мәдени-адамгершілік дамуын ынталандыратын формалар, құралдар, әдістер мен принциптер кешені. Осыған байланысты, білім берудің негізгі мақсаты студенттердің жалпы және кәсіби мәдениетін қалыптастыру, олардың өркениет тарихын түсінуі, рухани қажеттіліктерін арттыру, қарым-қатынастың этикалық нормаларымен танысу, сонымен қатар мәдениет, өзін-өзі дамыту және адамгершілік сана жүйесіндегі орнын түсіну болып табылады [2].

Оқу процесінде ЖОО жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына және өзін-өзі тәрбиелеуіне, оның әлеуметтік рөлдер жүйесін игеруге қабілеті мен дайындығына белсенді түрде жәрдемдесуі керек. ЖОО-дағы білім беру процесі адамның мәдени-адамгершілік, рухани құндылықтарын қалыптастыру үшін жағдай жасауға бағытталуы тиіс.

Осы жағдайлардың барлығы студенттер арасында мәдени-адамгершілік құндылықтар жүйесін қалыптастыру бағдарламаларын әзірлеуді қажет етеді. Студенттердің мәдени-адамгершілік тәрбиесі оқу орнының тәрбие бағдарламасының басты мақсаттарының бірі болып табылады.

Қазіргі уақытта студенттердің жеке басының қалыптасуы пандемия, экономикалық дағдарыс және саяси реформалар жағдайында жүріп жатыр, осыған байланысты жаңа буынның әлеуметтік және мәдени өмірі, білім беру мекемелерінің, бұқаралық ақпарат құралдарының, жастардың қоғамдық бірлестіктерінің, діни ұйымдардың жұмыс тәртібі айтарлықтай өзгерді.

Мақсаты: студенттердің жоғары рухани және адамгершілік құндылықтарын дамыту, зайырлы және педагогикалық мәдениеттің теориясы мен тәжірибесінің интеграцияланған байланысы жағдайында болашақ маманның рухани-адамгершілік қалыптасуы мен дамуына бағытталған білім беру процесін қамтамасыз ету.

Міндеттері:

- білім алушылардың жоғары рухани идеалы бейнесін оның құндылықтары мен оған ерудің қажеттілігін саналы түрде сезіну деңгейінде қалыптастыру; рухани құндылықтардың материалдық құндылықтардан басымдығын қалыптастыру;

- қоғам, мемлекет, отбасы алдындағы жауапкершілікке тәрбиелеу;
- өскелең ұрпақтың рухани және адамгершілік мәдениетін арттыру;
- әлеуметтік белсенді тұлғаны тәрбиелеу;
- болашақ кәсіби қызметтің негізгі қасиеті ретінде мейірімділікке тәрбиелеу;
- қоғамдағы және отбасындағы қарым-қатынас мәдениетін, сананың ашықтығын тәрбиелеу;
- патриоттық сезімге, ар-намыс туралы ұғымға, Отанға деген сүйіспеншілікке, Отан қорғаушыларды құрметтеуге тәрбиелеу;
- адамдарға құрметпен қарауға тәрбиелеу;
- экологиялық сана мен мәдениетті қалыптастыру, ресурстарды үнемдеу және ұтымды пайдалану;
- студенттердің физикалық, психикалық және адамгершілік денсаулығын сақтау үшін жағдай жасау;
- жанжалдарды сындарлы шешу дағдыларын үйрету;
- білім алушылардың өзін-өзі танытуы үшін жағдай жасау;
- салауатты өмір салты мәдениетін арттыру;
- жыныстық тәрбие деңгейін, неке мен отбасы құндылықтарын арттыру;
- ЖОО студенттерінің рухани-адамгершілік саулығын сақтау және нығайту үшін психологиялық орта құру.

Тұлғаның рухани-адамгершілік саласын қалыптастыру және дамыту процесін зерттеу саласындағы қазіргі педагогикалық мәдениет теориясын талдау үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінде оқушының руханияты мен адамгершілігін тәрбиелеу мен дамытудың тиісті мақсаттары, міндеттері мен технологиялары жоқ екенін көрсетеді. ЖОО-да студентті даярлаудың нақты тәжірибесінде, оның рухани қалыптасуы мен дамуы оқытушылардың назарынан тыс қалады.

Білім негізінен ақыл-ойды қалыптастыруға бағытталады, ал адамның рухани және адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру міндеті назардан тыс қалып жатады. Тұлғаны зерттеудегі материалистік көзқарастың басым болуы және оның барлық құрылымдық компоненттерін белгілі диагностикалық әдістерді қолдана отырып өлшеу әрекеті болашақ студенттердің адам антропологиясы саласындағы дүниетанымдық идеяларын жоққа шығарады, осылайша, олар студенттердің өзін-өзі тануға және рухани әлемін дамытуға деген ұмтылысын өзекті етпейтіні былай тұрсын, оны тіпті тежейтін болады.

Қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу үшін мынадай тәсілдерді пайдалану ұсынылады:

Мәдениеттанымдық тәсіл – білім беру жүйесінің қағидаты ретінде білім мазмұны компонентінің мәнін, оның адам өмірінің, қоғам табиғатының өмірлік маңызды мәселелерін шешуге әртүрлі дүниетанымдық көзқарастарға қатысты тұйықталмауын анықтайды. Бұл тәсілдің қағидаты білім алушылардың отандық мәдениеттегі адам өмірінің салыстырмалы түрде жоғары мағынасын құрайтын құндылықтарын қалыптастыруды өзекті етеді. Яғни, «тұлғаның ішкі тәртібі» жүйесін құрайтын рухани құндылықтар.

Жоғары рухани құндылықтарға мыналар жатады:

- адами тұлғаның өзіндік құндылығы;
- жоғары рухани идеалдың болуы (жаратушы идеалы);
- рухани идеалды қорғауға және оны ұстануға деген ұмтылыс;
- отанға және елге қызмет етуге өмірлік бағыт;
- басқа адамдармен барлық жағынан мейірімділік пен ізгілік қағидаларын ұстану;
- өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу.

Адамгершілік құндылықтары:

- борыштылық сезімі; өз позициясын, іс-әрекетін айқындаудағы дербестік және олар үшін жауапкершілік;
- болашақ мамандыққа сапалы дайындалуға жауапты көзқарас;
- адамдармен қарым-қатынаста шынайылық;
- ар-ождан сезімі; өзіне деген талапшылдық.

Педагогикалық категория ретінде тұлғаның рухани-адамгершілік қалыптасуы - бұл адамның әлемдегі адам өмірінің жоғары рухани және адамгершілік құндылықтарын игеруін қамтитын даму мен өзін-өзі дамытудың жүйелі және интеграциялық процесі; олардың рухани идеалын анықтау және рухани-адамгершілік өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысты өз бетінше жүзеге асырудың мақсатты процесі.

Жүйенің ішіндегі сабақтастық принципі болашақ мамандарды мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес және қосымша білім беру жүйесі жағдайында оқу және кәсіби қызметтің алуан түрлері мен формаларында бірінші курстан бастап аяқтауға дейінгі бірлік пен тұтастықта болудың жоғары рухани және адамгершілік құндылықтарымен таныстыруды қамтиды. Бұдан басқа, осы қағидат олар қандай базалық педагогикалық жүйені (ЖОО, мектеп, эксперименттік алаңдар және басқалар) білдіретініне қарамастан, жүзеге асырылатын қызметтің барлық субъектілерінің өзара іс-қимылындағы үйлесімді ауысулардың шарттарын айқындайды.

Оқу процесінің көп субектілігі адамның әртүрлі іс-шараларға жағдаяттық қосылуын қамтиды, онда ол өзінің ішкі дүниесінің рухани және адамгершілік құндылықтарына жүгініп, қарастырылып отырған мәселеге қатысты белгілі бір іс-әрекетті өз бетінше таңдауы керек. Рефлексия мен өзін-өзі танудың дамуы бұл жағдайда адамның рухани әлемі мен жан дүниесінің өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі тәрбиелеудің алғышарттарын жасайды.

Жоғарыда айтылғандай, болашақ студенттің рухани-адамгершілік тәрбиесі мен жеке басының даму процесін ұйымдастыруда, ол үшін жоғары рухани және адамгершілік құндылықтар белгілі бір сатыда шоғырланған рухани идеал бейнесінің болуы әуелгіден маңызды және қажет. Құндылық бағдарлары моральдық қағидалардың мазмұнды мәнін білдіреді және жеке тұлғаның іс-әрекетінің мақсатты бағытын анықтайды.

Рухани міндет - адамның құндылығында мәңгі құнды және өзгермейтін нәрсені дамыту. Практикалық міндет - студенттің кәсіби қызметінде құндылықты мәні бар нәрсені игеру. Тұлғаның дамуы мен өзін-өзі дамытуына стратегиялық бағытталған жоғары мектептің көп нұсқалы білім беру кеңістігі білім беру процесінің жұмыс істеуінің классикалық заңдылықтарына, тұлғаның дамуы мен қалыптасу заңдылықтарына негізделеді, осылайша студенттердің оқу-танымдық, ғылыми-зерттеу, практикалық кәсіби іс-әрекетінің түрлері мен формаларының кең спектрінен, сондай-ақ олардың оқу-тәрбиелік іс-әрекеттерінен тұрады. Білім беру мен тәрбиелеудің әрбір формасы студенттердің өздерінің рухани қажеттіліктері мен өз халқының рухани мұрасы саласында ғылыми ізденіс, отандық мәдениеттің дамуына қызмет ету мақсатында жаңаны құру қабілеттеріне сәйкес субъективті шығармашылық қызметтің белгілі бір түрін таңдау еркіндігін көздейтін танымдық іс-әрекеттің алуан түрлерін қамтуы мүмкін және қамтуы керек.

Болашақ студент тұлғасының рухани-адамгершілік қалыптасуына бағытталған білім беру процесінің тиімділігіне осы процестің «технологияның заңдылығына» және студенттердің рухани-адамгершілік саласын дамыту мен өзін-өзі дамытуға жағдай жасау, ынталандыру және құру бойынша мұғалімдердің мақсатты іс-әрекетіне жағдай жасалғанда қол жеткізуге болады. Сонымен бірге, егер тұлғаның мәдени және кәсіби дамуы мен өзін-өзі дамытуы құндылықтар сатысына қатысты нақтыланса, онда рухани жағы материалдықтан басым болып, айналадағы өмірді жақсарту және жігерлендіру үшін өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі тәрбиелеудегі қозғалыс бағытын таңдау еркіндігі жоғары болады.

Соңғы уақытта жастар арасында бірнеше тенденция байқалады: жаһандану процестерінің әсері, мемлекеттің институционалдық дағдарысы, жеке тұлғаның басым болуы, адам құқықтарын дамыту, нарықтық қатынастарға көшу, либерализмнің дамуы мен беделі, жаппай ақпараттандыру, интернет пен әлеуметтік желілердің дамуы.

Нәтижесінде «парыз», «ар-намыс», «руханият» сияқты ұғымдар қазіргі ұрпақ үшін бұлдыр бола бастады, бұл студенттердің рухани-адамгершілік және моральдық-психологиялық жағдайына теріс үлес қосады.

Бұл мәселенің себептері:

- ең алдымен, жалпы білім беретін мектептерде, содан кейін ЖОО-да білім алушылардың рухани-адамгершілік, патриоттық, азаматтық және этикалық тәрбиесі жөніндегі жұмыстардың айтарлықтай әлсіреуі;

- қоғамның әлеуметтік жіктелуі, жұмыссыздық, қалыптасқан адамгершілік-этикалық нормалар мен отбасылық өмір салты дәстүрлерінің бұзылуы салдарынан қазақстандық отбасылардың өміріне үдемелі түрде іріткі салу, бұл отбасының тәрбиелік функциясының әлсіреуіне, оның ішінде ата-аналардың басым бөлігінің жас азаматтарды рухани-адамгершілік тәрбиелеуден өздігінен шеттеп кетуіне әкеп соқты;

- баспасөз, теледидар, радиобайланыс, Интернет арқылы таратылатын ақпарат пен материалдардың оңай қолжетімді болуына байланысты, жастарға бос сенделіс, зорлық-зомбылық, қылмыс, жезөкшелік, нашақорлық сияқты жат қылықтарды насихаттайтын төмен сапалы ақпарат ағыны түседі;

- мәдени орталықтар, театрлар, музейлер, спорт ғимараттарының қолжетімділігі төмен. Бұл, ең алдымен, қоғамның әлеуметтік-экономикалық жіктелуі және жалпы бос уақытты коммерцияландырумен байланысты және көбінесе халықтың жоғары жалақы алатын бөлігінің мүдделеріне қызмет көрсетуге бағытталған;

- патриотизм, рухани-адамгершілік және азаматтық тәрбие идеялары идеологиялық қатынастардың жаңа жүйесінде лайықты орнын тапқан жоқ. Бұл мәселелерді, ең алдымен, студенттердің рухани-адамгершілік, патриоттық, азаматтық және этикалық тәрбиесімен байланысты ішінара шешу жоғары оқу орнын басқарудың әкімшілік аппаратының көмегімен мүмкін болады.

Тек жоғары оқу орны ғана оқыту мен тәрбиелеудің бірлігін көрсете алады. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің міндеті - кең дүниетанымдық көзқарасы, дамыған ақыл-ойы, жоғары білім деңгейі бар тұлғаны ғана емес, зияткерлік, саяси, мәдени деңгейіне қоғам болашағы көп тәуелді болатын рухани-адамгершілікті тұлғаны қалыптастыру.

COVID-19 пандемиясы түрлі елдердегі ұлттық білім беру жүйелеріне теріс әсер етті, халықаралық білім берудегі проблемаларды ушықтырды. Осы құбылыстардың салдарына төтеп беру үшін көп күш жұмсамай, мектептердің жабылуы оқу шығындарын жоғалтуға, жұмыстан кетуге және теңсіздіктің өсуіне әкеледі, ал экономикалық соққы білім беру сұранысы мен ұсынысын төмендетіп, залалды күшейтеді, өйткені бұл үй шаруашылығына зиян келтіреді. Бұл факторлар бірігіп адам капиталы мен әл-ауқатына ұзақ мерзімді зиян келтіреді. Жоғарыда айтылғандардың теріс әсері жастардың рухани-адамгершілік тәрбиесіне әсер етеді. Білім алушылар бір-бірінен оқшауланғандықтан, толыққанды қарым-қатынас жасауға, үйірмелер мен бос уақыт клубтарына баруға, кураторлар және эдвайзерлермен толыққанды қарым-қатынас жасауға мүмкіндіктері жоқ. Білім алушылар барлық бос уақытын әлеуметтік желілерде, гаджеттерде өткізеді, онда біз олардың қарым-қатынас шеңберін бақылай алмаймыз.

Білім беру мен рухани-адамгершілік тәрбиеге жауапты адамдарда дағдарысты қалпына келтірудің тиімді стратегияларын бағалау, білім беру технологиялары мен қаржыландыруы, педагогика және ата-аналардың білім беру процесіне қатысуы сияқты салаларда ұзақ мерзімді жетілдірудің негізі ретінде пайдалану міндеті тұр.

Бұл жағдайдан шығудың жолы рухани-адамгершілік тұлғаны тәрбиелеуге көмектесетін жаңа ақпараттық технологиялар мен ақпараттандыруды қолдану арқылы көрінеді. Ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, ЖОО-дағы сабақтар, сыныптан тыс іс-шаралар алған білімдерін кеңейтіп және бекітіп қана қоймайды, сондай-ақ білім алушылардың шығармашылық және зияткерлік әлеуетін айтарлықтай дәрежеде арттырады. Жастардың қиялы мен өзін дәлелдеуге деген ықыласы жоғары болғандықтан, оларға өз ойларын, соның ішінде ақпараттық технологияларды қолдана отырып, мүмкіндігінше жиі айтуға үйрету керек.

1 РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕНІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Әр елдің тарихи даму процесінде жастарға рухани-адамгершілік тәрбие берудің өзіне тән ерекше жүйесі қалыптасады. Еуропа елдеріндегі жастар саясатының ерекшелігі жастар арасында алмасулар мен пікірталастарды ынталандыру және жастар арасында белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастыру болып табылады. Білім беру бағдарламаларының спектрі арқылы жас ұрпақтың өзіндік сана-сезімі мен ұлттық бірегейлігін қалыптастыруға көңіл бөлінеді, алайда еуропалық жастарды патриоттық тәрбиелеу тұжырымдамасы қолданылмай келеді.

Орта ғасырларда француз, ағылшын және неміс отбасыларында үйден білім алу қалыптасқан еді. Бұл елдерде асыл таптар үшін рыцарлық тәрбие, ал басқалар үшін үйренушілік қолданылды. Содан кейін діни білім беретін монастырлық мектептер пайда бола бастады. Тәрбиенің негізгі әдістері көтермелеу және жазалау болды. Жазаға қатысты көзқарас қалыпты болды, оны жас ұрпақтың игілігі үшін жүзеге асырылатын іс ретінде қарастырды. Тәрбие әдістерін жұмсартуды және жастардың шығармашылық пен тәуелсіздігін дамытуды алғашқылардың бірі болып ұсынған, Париж кафедралық мектебінде сабақ берген француз мұғалімі және теолог Абелард болды.

Франциядағы жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу ерекшеліктері. Жас француз ұрпағының ұлттық сипаты мен рухани-адамгершілік тәрбиесінің ерекшеліктері тарихи, табиғи факторлардың, саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың, білім беру жүйесінің дәстүрлері мен білім берудің инновациялық идеяларының әсерінен қалыптасады. Француздар ең жаңа сәнді ұнатады – сленг, киім мен өнердің соңғы үлгілерін, түрлі техникалық өнертабыстарды, жақсы тағамдар мен шарапты қалайды. Ұлттық өндірістік бағыттың негізгі салалары осымен тығыз байланысты. Француздар үшін құндылық – ең жаңашыл талаптардың биіктігінде қалу. Оларға өмір қуаты, стилі және сәннің өзгергіштігі ұнайды.

XXI ғасырдың басында эксперименттік мектептер мен еркін білім беру мектептерінің өкілдері педагогикалық процестің объектісі мен субъектісі ретінде тұтас тұлғаны қалыптастыру идеясын теориялық тұрғыдан негіздеді. Олар адамгершілік тәрбие бағдарламасын ұсынды [3].

Франциядағы қазіргі заманғы рухани-адамгершілік тәрбиенің негізі – жеке тұлғаның адамгершілік қалыптасуы. Алайда, бұл процесс өте қайшылықты. Бір жағынан, білім беру және тәрбие процесінде авторитарлық тұжырымдаманың негізгі дәстүрлері сақталады, ал екінші жағынан, белсенді даму дербестік пен коммуникативтілікті, тұлғаның мәдени және адамгершілік салаларының даму тенденцияларын қамтиды.

Педагогикалық авторитаризмнің басымдықтарына қарамастан, адамгершілік тәрбиенің тенденциялары күшейіп келеді. Өскелең ұрпақтың өмір сүру жағдайларына көптеп назар аударылуда. Педагог пен білім алушының ынтымақтастығына негізделген тәрбие процесінің маңызы артып келеді. Тәрбиенің ұжымдық формалары белсенді түрде жүргізіліп, мұғалімдер, студенттер және ата-аналар қызметінің бірлескен сипаты жүзеге асырылуда. Бұл шығармашылық және қуанышты жағдай тудырады.

Батыс елдерінде мінез-құлықты тәрбиелеудің белгілі бір әдісі кең таралған. Бұл әдіс ойын түрінде еркін жағдайды, оқушы-тәлімгердің тандеміндегі серіктестікті білдіреді. Француз жастарының рухани-адамгершілік тәрбиесіндегі маңызды өзгерістер планетарлық саяси өзгерістерге байланысты болды. Бейбітшілік рухында тәрбиенің маңызы артты. Өнімді көпмәдениетті тәрбиеге бағытталған жобалар жүзеге асырылуда. Халықаралық бакалавриат оқу орындары көп мәдениетті білім беру жобалары ретінде жұмыс істеді, оның негізгі мақсаты халықаралық түсіністік аспектісінде білім беру болып табылады [3, 238 б.].

Мультимәдени тәрбиенің таралуы Францияның бұрынғы отарларынан көптеген мигранттардың келуімен байланысты. Өкінішке орай, қазіргі уақытта және осы жерде мультимәдениеттілік идеялары тиімсіз болып қалды және француз үкіметі оларды саяси, әлеуметтік және тікелей білім беру салаларынан бас тарту туралы ұсыныс жасады. Франциядағы білім беру процесінде қоғамдық-саяси пәндерге үлкен мән беріледі.

Францияда тәрбиелеудің дәстүрлі саласы - оқыту процесінде тәрбиелеу болып табылады. Қазіргі заман қажеттіліктеріне сәйкес білім беру бағдарламаларында әртүрлі пәндер пайда болады, олардың негіздері: экологиялық, ішімдікке қарсы, есірткіге қарсы және жыныстық білім беру тақырыптары. Бұл тақырыптардың материалы дәстүрлі пәндермен қатар оқу процесіне кіреді [4].

Англиядағы рухани-адамгершілік тәрбиенің ерекшеліктері. Ұлыбританиядағы рухани-адамгершілік білім беру жүйелері жалпы алғанда Виктория дәуірінде қалыптасқан және 20-шы ғасырдың бірінші жартысында өзгерген консервативті ретінде сипатталады. XVIII ғасырдан бастап қазіргі уақытқа дейін Англияның ежелгі университеттерінде тьюторлық білім беру жүйесі белсенді жұмыс істеп келеді. Осы күнге дейін ол оқу процесінде басым орын алады, ал дәріс жүйесі оның қосымшасы ретінде ғана қолданылады. Тьюторлық оқыту жүйесі ағылшынның дәстүрлі білім беру жүйесіне тән, ол ұзақ уақыт қалыптасып, жүзеге асырылды және Англияның әртүрлі педагогикалық жүйелерімен өзара әрекеттесуде өзінің тиімділігін дәлелдеді.

Тьютор - бұл білім алушыларға жеке білім беру бағдарламасын әзірлеуге және кейіннен жүзеге асыруға жетекшілік ететін мұғалім. Басқаша айтқанда, бұл дараландыру қағидаттарына тікелей негізделген және әр білім алушыны өзінің арнайы білім беру бағдарламасын қалыптастыру кезінде сүйемелдейтін педагог. Яғни, классикалық тьютор моделі студенттің таңдаған мамандығы бойынша білім алушыны жеке қамқорлығына алу болып табылады. Бұл модельдің негізгі мақсаты - даралау принципіне негізделген студенттердің метакогнитивті қабілеттерін дамыту. Тьютордың негізгі тіректері - белсенділік, сана, еркіндік, даралау, дербестік. Тьюторлық қызметті жүзеге асыру шарттарының бірі тікелей әкімшілік қадағалаудың жоқтығы болып табылады, өйткені оқытудың осы моделінің нәтижесі білім алушының метакогнитивті қабілеттерін дамыту болып табылады, олардың уақыты шегеріліп, кейіннен өмірлік жағдайларда көрінетін болады.

Тьюторлық оқыту жүйесі университеттік білім беруде, жеке мектептерде тьютор түрінде, отбасылық және үй білімінде күтуші, мұғалім түрінде қолданылады. Тьюторлық білім беру моделінің негізгі әдістері – білім алуға ынталандыру және уәждемелеу, марапаттау, әңгімелесу, диалог, кері байланыс, ересектер үлгісі, ойын әдісі және т.б. [5, 102 б.].

Ұлыбританияның білім беру жөніндегі ұлттық комиссиясының баяндамасында ұлттық білім беру жүйесі жас ұрпаққа басқа адамдарға құрмет, қамқорлық, қоғам алдындағы парыз сезімі, адалдық және мәдени мұра сияқты адамгершілік құндылықтарды үйретуі керек делінген. Сонымен қатар, жастардың демократиялық қоғамның толыққанды азаматы болуы, оның қалай жұмыс істейтіні туралы түсінігі болуы, өз міндеттері мен құқықтарын білуі, толеранттылық пен еркіндік рухында тәрбиеленуі қажеттілігі туралы айтылған, өйткені білім беру тек оқыту тәсілі ғана емес, сонымен қатар адамға моральдық, рухани және моральдық күш береді [6, 2 б.].

Жоғарыда айтылғандарға қарап, Англия өз жастарын ұлттық дәстүрлерін қатаң ұстанатын еркін адамды тәрбиелеуді жөн көреді деп қорыта аламыз.

Германиядағы рухани-адамгершілік тәрбиенің ерекшеліктері. Қазіргі Германиядағы рухани-адамгершілік тәрбиенің негізі - тұлғаның рухани және адамгершілік қалыптасуы. Алайда, бұл процесс өте қайшылықты, өйткені жастарды авторитарлық тәрбиелеудің жалғасып келе жатқан дәстүрлерімен қатар, дербестік, коммуникативтілік, мәдени, сондай-ақ жастардың адамгершілік қасиеттерін дамытуға бағытталған тенденциялар жиі кездеседі.

Қазіргі уақытта Германия педагогикасы әлемдік қауымдастықтағы көшбасшылардың бірі болып табылады. Бұл білімнің жоғары деңгейімен, жоғары білімді азаматтардың үлкен пайызымен, бүкіл әлемде танылған университеттердің көптігімен расталады.

XXI ғасырдың басында Германияда жоғары білім беру желісінде күрт секіріс болды. Студенттер өкілдерінің әлеуметтік құрамы айтарлықтай өзгерді, олар демократиялық бола бастады. Оқу орындары санының өсуі, өкінішке орай, жағымсыз сәттермен қатар жүрді – бұл білім беру сапасының төмендеуі. Осы мәселені шешу үшін жоғары мектептің жұмысын мемлекеттік бақылау механизмінде реформалар жүргізіліп жатыр.

Дәстүрлі педагогикалық авторитаризмге адамгершілік тәрбиесінің қарқынды тенденциялары қайшы келеді. Білім алушының өмір сүру жағдайына көңіл бөлу артып келеді. Жастардың психологиялық атмосферасын ыңғайлы етуге деген ұмтылыс артып келеді. Бұл жастарды жетістікке, шығармашылық және танымдық белсенділікке, қоғам үшін қолайлы бейімділіктер мен мүдделерге ынталандыруды білдіреді.

Бүгінгі таңда білім алушы мен оқытушының ынтымақтастығына негізделген білім беру моделі танымал. Жас адам тәрбиелеу процесінің толық құқықты қатысушысына айналады, жас және аға буын арасында сенімді қарым-қатынас туындайды. Сонымен қатар, ұжымдық тәрбие формалары жүзеге асырылады, олардың толық қатысушылары оқытушылар, студенттер және олардың ата-аналары болып табылады. Германия жастарының рухани-адамгершілік тәрбиесі үшін білім алушылардың өзін-өзі басқаруы өте маңызды.

Білім берудің бұл әдісінің басым бағыттары студенттерді қазіргі қоғамдық өмірге тарту, жастардың тәуелсіздігін дамыту, өз көзқарастары мен сенімдерін қорғау қабілеті, жалпы қарым-қатынас мәдениетін тәрбиелеу болып табылады. Дегенмен, мұғалімдердің студенттерге қатысты авторитарлық көзқарасы бүгінгі күні де орын алады.

Германия жастарының рухани-адамгершілік тәрбиесінде дін әрқашан маңызды орын алады. Германияның білім беру институттарының алдында жас ұрпақтың өзін-өзі тәрбиелеуге қабілеті мен ынтасын қалыптастыру сияқты стратегиялық мақсат бар. Осылайша, Германияның білім беру жүйесінде білім беру идеялары оқыту арқылы белсенді дамып келеді, балалар мен жастардың өзін-өзі тәрбиелеу қажеттіліктерін қалыптастыруға жағдай жасайды. Дегенмен, жеке тұлғаны тәрбиелеудегі басымдық негізгі неміс дәстүрлеріне негізделген отбасына тиесілі [7, 33 б.].

Германияда А.С. Макаренконың «тәрбие әдістемесі» және «өзін-өзі басқару жүйесі» еңбектері белсенді зерттелуде. Ұжымдық еңбекті ұйымдастыру идеясына ерекше рөл беріледі. Германия мен Еуропаның солтүстік елдері жас ұрпақта ұқыптылық, еңбекқорлық пен тәртіпті тәрбиелеудегі дәстүрлерімен танымал. Жалпы алғанда, батыс елдерінің білім беру жүйелері өз теорияларын экзистенциализм, прагматизм, позитивизм философияларына негіздейді. Мінез-құлық және психоанализ батыстық білім беру тұжырымдамаларының негізін құрайды [9, 19 б.].

Батыс өркениетінің барлық өкілдерінде рухани емес, әлеуметтік құндылықтарға деген ұмтылыс сияқты қасиет бар екенін айта кету керек. Олардың дүниетанымы XVII ғасырдан бастап өздеріне сіңірілген рационализм мен жеке индивидуализмге негізделген. Ерте жастан бастап еуропалықтарда тәрбиеленген прагматизм өмірдің барлық салаларында, соның ішінде діни салаларда байқалады, олардың салыстырмалы түрде тұрақты өмір сүру сапасын, азаматтардың жоғары әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-экономикалық деңгейін сақтауға көмектеседі. Өкінішке орай, бұл рухани құндылықтарға зиян келтіреді, олардың дамуы әлеуметтік, психологиялық немесе материалдық қиындықтарды жеңу жағдайында жүреді. Осылайша, адамдардың рухани өзін-өзі жетілдіруге деген күнделікті қозғалыс процесі бұзылады. Еуропалық ұлттар өкілдерінің қоғамдық өмірдің барлық салаларындағы бұл ұстанымы болашақта сапалы мәдени өзгерістерден бас тартудың белгісі болып табылады, бұл біртіндеп тоқырауға әкеледі.

Еуропалық жастарды мәдениет пен шығармашылыққа баулудың зор маңызын жастардың даму стратегиясы шеңберіндегі ЕО зерттеулері растады. Жастар стратегиясының екінші үш жылдық циклі (2013-2015 жж.) Еуропалық Одақ елдеріндегі дағдарыс нәтижесінде еуропалық ұлттардың жас өкілдерінде пайда болған проблемаларды жоюға арналды. Қазіргі уақытта Еуропада шығармашылық әлеуетті белсенді дамытумен қатар, жұмыспен қамту және кәсіпкерлікке, әлеуметтік интеграцияға, жұмыс орындарының санын ұлғайтуға, жас ұрпақтың денсаулығы мен әл-ауқатына ерекше көңіл бөлінеді. Материалдық байыту идеяларына негізделген білім беру мен рухани-адамгершілік тәрбиенің батыстық тарихи моделі, жеке нарықтық қатынастар нәтижесінде аз нәтижелі болды.

СТУДЕНТТЕРДІ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕЛЕУ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Біздің қоғамның дамуы азаматтық рухтағы қарым-қатынастың рухани негіздерін жандандыруды көздейтін қоғамдық-саяси өмірдің жаңа түрлерін қарқынды іздеуге итермелейді. Осыған байланысты қазіргі білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі студенттердің адамгершілік тәрбиесі болып қала береді.

Пандемия жағдайында және елдегі саяси жағдайдың өзгеруінің қазіргі жағдайында жастардың санасы қарама-қайшылықтар мен күмәндерге ұшырағыш келеді. Моральдық нормалар мен критерийлердің рөлі төмендейді, жастар қылмысы өсуде, студенттердің алкогольге, есірткіні қолдануға деген құштарлығы артып келеді, сондықтан қалыптасқан моральдық құндылықтардың мазмұны өзгеріске ұшырайды. Мұндай жағдайда тұлғаны тәрбиелеудегі білімнің рөлі артады.

Жастар мәселесін зерттеу олардың 14-29 жас аралығындағы қоғамның ең ширақ және еңбекке қабілетті бөлігі екенін көрсетеді. Оларға белсенділік, қабілеттілік және өз болмысын көрсету тән. Өмір жолында жастардың ерекше міндеттері бар, олардың бірі болашақ мамандықты анықтауға және бағдарлауға байланысты, содан кейін жоғары немесе орта арнайы мектеп аясында көп жылдық кәсіби дайындықты қажет етеді. Жастардың болашақ кәсіби қызметімен байланысты білім мен кәсіби дағдыларды алуға арнаған осы уақыт кезеңі студенттік кезең деп аталады. Студенттік кезеңнің ерекшелігі - бұл жылдары тек кәсіби дағдыларды тану ғана емес, сонымен бірге бұл кезең көптеген этникалық белгілерді дамытуда, ең алдымен өздері туралы барлық әлеуметтік және этномәдени ақпаратты қайта ойластыру, нығайту және бекіту орталығы ретінде этникалық өзін-өзі тануға бағытталған маңызды және шешуші болып табылады. Өзіндік «Менге» деген көзқарастың кейінгі кезеңдерінің барлығы әлеуметтік-саяси, экономикалық, демографиялық, этномәдени білімге байланысты әлеуметтік-мәдени білімнің ықтималды өзгеруімен байланысты болатыны қалыпты жағдай.

Адамгершілік тәрбие - бұл үздіксіз процесс, ол адамның дүниеге келуінен бастап, өмір бойы жалғасады. Бір қарағанда, бұл біртұтас үздіксіз процесте қандай да бір кезеңдерді белгілеу мүмкін емес сияқты көрінуі мүмкін. Дегенмен, бұл мүмкін және орынды. Педагогика әртүрлі жас кезеңдерінде адамгершілікке тәрбиелеудің тең емес мүмкіндіктері бар екенін белгіледі. Мысалы, бала, жасөспірім және бозбала әртүрлі тәрбие құралдарына әрқалай қарайды.

Білім беру барысы үшін оның нәтижелерін білу маңызды, оны өмірдің белгілі бір бөлігі бойынша қорытып отырған жөн. Адамның белгілі бір өмір кезеңінде неге қол жеткізгенін білу және есепке алу, оның тәрбиелеуде әрі қарайғы моральдық өсуін жобалауға көмектеседі.

«Тәрбиелеудің сапасы» дегеніміз не? Профессор И.А. Зимняя бұл анықтаманы келесідей тұжырымдайды: біріншіден, бұл сөз тіркесі білім беру ортасының тәрбиелік әсерінің негізгі нәтижесіне қол жеткізу үшін, атап айтқанда, білім алушыны мәдени тұлға ретінде тәрбиелеу үшін белгілі бір «факторлар немесе онда жүзеге асырылатын білім беру ортасының шарттары» жиынтығын білдіруі мүмкін.» Екіншіден, білім беру сапасы оқу орнының тәрбие қызметінің нәтижесін университет түлегінің жеке басының белгілі бір сипаттамаларының жиынтығы ретінде білдіруі мүмкін. Ересек адамның (студенттің) мұндай сипаттамалары И.А. Зимняя анықтаған болатын [10].

Қазіргі уақытта қалыптасқан жоғары мектепте оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастырудың деңгейі студенттерді біліммен қамтамасыз етуге көбірек бағытталған. Осыған байланысты ұлы педагог К.Д. Ушинский айтқан сөздерді еске сала кетейік: «Моральдық ықпал білімнің басты міндеті, ол басты білімге толтырудан әлдеқайда маңызды...» [11].

Білім берудің негізгі міндеттерінің бірі - тек кәсіби маманды ғана емес, сонымен қатар бай рухани-адамгершілік тұлға, патриот және өзін-өзі жүзеге асыруға, өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі оқытуға қабілетті, елін сүйетін азаматты өсіру. Дәл осы университетте студенттің өзі үшін жаңа кәсіби қызмет саласына енетін қасиеттерінің негізі қаланады.

Тәрбие, шын мәнінде, «білімнің мазмұнын берудің тұтас процесіне, оқытудың әртүрлі әдістері және ЖОО-дағы оқу жұмысының нысандарымен бірге өрілген» [12]. Студенттерді тәрбиелеу көбінесе оқу процесі кезінде жүзеге асырылады. Оқыту барысында болашақ мамандарда білімнің теориялық және практикалық негіздері ғана емес, сонымен қатар таңдалған мамандыққа белгілі бір көзқарас қалыптасады.

Ғалым И.В. Банова тәрбиелік әсердің барлық бағыттары оқытылатын пәндердің мазмұнды және процедуралық сипаттамалары арқылы жүзеге асырылады деп мәлімдейді. Олардың пікірінше, пәндердің блоктары мамандықтың оқу жоспарларында толық ұсынылған және мыналарды алуға мүмкін береді:

- адамгершілік, эстетикалық, дене тәрбиесі, құқықтық, азаматтық, экономикалық тәрбие (гуманитарлық блок);
- ақыл-ой, экологиялық тәрбие (жаратылыстану пәндерінің блогы);
- еңбек - өндірістік практика кезінде және тікелей оқу процесінде, аудиторияда, сондай-ақ өзіндік жұмысты орындау кезінде.

Демек, университетте үлкен өмірлік мақсаттарға жеке тұлғаның бағытын қалыптастыру жүреді, студенттер дүниетанымдық, моральдық, педагогикалық және психологиялық шешімдерді белсенді іздеу процесіне қатысады. Осыған байланысты, гуманитарлық және әлеуметтік-экономикалық цикл пәндерін оқу барысында студенттерді азаматтық-патриоттық және рухани-адамгершілік тәрбиелеудің тиімді процесін арттырудың негізгі жолдары мыналар болуы мүмкін:

- осындай тәрбиені жетілдіру мүддесінде гуманитарлық және әлеуметтік-экономикалық цикл пәндерінің мазмұны мен құрылымын оңтайландыру;
- осы пәндерді оқытуда мемлекеттік-патриоттық бағытты күшейту; ЖОО студенттерінің адамгершілік, патриоттық және азаматтық қасиеттерін қалыптастыру технологияларын жетілдіру.

Студенттердің адамгершілік мәдениетін тәрбиелеуде оқытушының тұлғасы маңызды рөл атқарады. Ғалым А.А. Калюжный студенттердің адамгершілік тәрбиесін жүзеге асыруда оқытушы шешуші рөл атқаратынын атап өтті. Бұл үшін жетекші компоненттер пән оқытушысының жеке қасиеттері, оның студенттермен қарым-қатынасы, сонымен қатар студенттер арасындағы қарым-қатынас пен өзара әрекеттестікті ұйымдастыру мен басқаруды қолдану мүмкіндігі болуы керек [13].

Осы бірінші кезеңде академиялық топта топ кураторына үлкен рөл беріледі. Студенттік топтың кураторы бекітілген оқу тобындағы институт әкімшілігінің өкілі, сондай-ақ әкімшілік алдындағы топтың сенімді өкілі болып табылады. Куратор топтың беделі мен сеніміне ие болып, сол арқылы студенттердің рухани-адамгершілік тұлғасын тәрбиелеуге ықпал етуі тиіс. Студенттер өздерінің кураторына оқу процесіне де, өмірлік жағдайларға да байланысты кез-келген мәселелерді шешу үшін жүгіне алады.

Ал куратор өз тарапынан студентке өз мәселелерін түсінуге, белгілі бір жағдайда этикалық ережелер тұрғысынан қалай әрекет ету керектігін түсіндіруге көмектесуі керек.

Куратордың рухани-адамгершілік тәрбиесі мыналарға бағытталуы керек:

- студенттің жақсылық, әділеттілік, ар-ождан бостандығы, ар-намыс, тәрбие, тектілік, адалдық, әдептілік, әділеттілік және жауапкершілік туралы шындықты түсіну дәрежесінде көрінетін жалпы адамзаттық және дәстүрлі ұлттық құндылықтарды игеру арқылы рухани-адамгершілік тұлғаны қалыптастыру және дамыту;

- студенттің жеке басының өзін-өзі жүзеге асыруына, музейлерге, театрларға, түрлі мәдени және спорттық іс-шараларға барудан тұратын зияткерлік, физикалық және рухани дамуына ықпал ету;

- адамның әлеуметтік-мәдени тәжірибені игеруі.

Осылайша, ұлттың жандануы мен дамуының қозғаушы күші ретінде рухани-адамгершілік тұлғаны қалыптастырудың стратегиялық идеясы ішінара топ кураторының мойнына жүктелген деп айта аламыз, ол өзінің жеке үлгісімен «парыз», «ар-намыс», «ар-ождан», «адамгершілік» және «руханият» сияқты ұғымдарға деген оң көзқарасын көрсетуі керек.

ЖОО-да студенттердің адамгершілік тәрбиесін қалыптастыруда сабақтан тыс іс-шаралар да маңызды рөл атқарады, олар: конкурстар, студенттік ток-шоулар, ардагерлермен кездесулер, КТК, волонтерлік және т.б. ЖОО-дағы жұмыстың басым бағыттарының бірі - бұл студенттердің өз академиясына, өз Отанына деген сүйіспеншілігі мен құрметін, оның тарихына, тағдырына қатыстылық сезімін, тарихи өткенін мақтан етуін, сондай-ақ әлеуметтік жауапты қызметке дайындығы мен қабілетін қалыптастыруға бағытталған рухани-адамгершілік, патриоттық тәрбиелеу. Мысал ретінде пікірсайыс, ойындар, брейн-рингтер, олимпиадалар және т.б. өткізуге болады.

Осылайша, академияда студенттердің әлеуметтік қорғалуын қамтамасыз ететін ерекше рухани-адамгершілік ахуал қалыптасады.

Моральдық тәрбие - бұл моральдық нормаларды ресми түрде жаттау және мінез-құлық әдеттеріне ойсыз жаттыға салу емес. Бұл қарым-қатынастың, өзара әрекеттесудің, іс-әрекеттің, тілдесулер және қарама-қайшылықтарды жеңудің белсенді өмірлік процесі. Бұл тұрақты және жүйелі шешімдер, моральдық нормалардың пайдасына ерікті әрекеттерді таңдау, оларға сәйкес өзін-өзі анықтау және өзін-өзі басқару процесі.

Ұсынылған еңбек студенттердің рухани-адамгершілік тәрбиесіне және адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру мен дамыту процесінде оқытушының рөлін анықтауға байланысты бірқатар өзекті мәселелерді қозғайды. Еңбекте адамгершілікті тұлғаның қасиеттеріне назар аударылады. Рухани-адамгершілік тәрбие қазіргі қоғамда және студенттің кәсіби өзін-өзі анықтауында үлкен рөл атқарады; өнегелі адам бүкіл қоғамның мүдделеріне дейін көтеріле алады, өзінің азаматтық құқығын пайдаланып қана қоймай, қоғамның заңдарына да бағынады.

Бүгінгі күрделі әлеуметтік-психологиялық жағдайда тәрбие мәселелеріндегі педагогикалық ұстанымдарды қайта қараудың өткір қажеттілігі туындайды. Бір жағынан, тұлғаны тәрбиелеу – бұл қоғам қызметінің тұрақты қажетті элементі және әлеуметтік даму факторы, ал екінші жағынан, әлеуметтік дағдарыс жағдайында білім беру әлеуметтік қолдау мен лайықты мазмұннан айырылған.

Жоғары оқу орындарын қалыптастырушы ортадан ерекшелендіретін тәрбиелеу ортасын құру міндеті – баланың жеке дамуына әсер ететін және оның қазіргі мәдениетке енуіне ықпал ететін әлеуметтік құнды жағдайлардың жиынтығы. Кәсіптік оқу орны тәрбие ортасын құрастыру және дамыту жөніндегі арнайы жұмысты жүзеге асыруға тиіс.

Білім беру ортасын ұйымдастыру оңай емес, өйткені білім беру ортасы динамикалық, көп қырлы (отбасына, студентке, студенттік топқа, студенттік өзін-өзі басқару жүйесіне, бейресми жастар ұйымдарына және т.б. әсер ету жиынтығын қамтиды). Сондықтан білім беру ортасын басқару жүйелі тәсілді қажет етеді, яғни білім беру процесінің бірыңғай мақсатын, стратегиясын, білім беру қызметінің мазмұнын, білім беру жүйесінің жұмыс істеуінің негізгі принциптерін анықтау, білім беру процесін басқару құрылымын әзірлеу, білім беру қызметінің нәтижелеріне мониторинг жүргізу, білім беру процесін ғылыми-әдістемелік сүйемелдеуді қамтамасыз ету қажет.

Тәрбиедегі ең бастысы - адамның іс-әрекет субъектісі ретінде, жеке адам ретінде және тұлға ретінде өзін-өзі дамытуына жағдай жасау». Бұл қазіргі кезеңде мемлекет, қоғам отандық білім беру саласына қойып отырған ортақ мақсат екені анық.

Тәрбие жүйесінің тұжырымдамалық негіздерін дамытуда тәрбиені дамытудың негізгі бағыттарын анықтауға ерекше орын беріледі. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың принциптері білім беру мекемесіне оқушылардың табиғатына, ұлттық және аймақтық мәдени дәстүрлерге сәйкес келетін білім беру жүйелерін модельдеуге және жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Университеттегі тәрбие қызметінің практикасы тәрбие қызметінің мынадай бағыттарын айқындауға тиіс:

1. Патриоттық - кәсіби мектептің міндеті студенттердің бойында патриотизм сезімін, саяси мәдениеті, сыни ойлау қабілеті, өз бетінше саяси таңдау жасау қабілеті бар белсенді азаматтың санасын қалыптастыру болып табылады. Шығармашылық, өзіндік жұмыстар, экскурсия-сабақтар, саяхат-сабақтар, конкурстық тапсырмалар, олимпиадалық жұмыстар, пікірталастар, конференциялар, тарихи кештер – студенттердің өзіндік жұмысының осы және басқа да белсенді түрлері студенттің жүрегі мен жанына жол ашып, тәрбие құралына айналады.

2. Азаматтық-құқықтық - табиғатта, қоғамда, адамның дамуында болып жатқан процестердің мәнін түсіну үшін шешуші маңызы бар маңызды ұғымдар мен заңдарды игеру дәрежесі; зерттелетін материалға тұрақты саналы көзқарас; өз көзқарастары мен сенімдерін нақты практикада қолдануға, қажет болған жағдайда оларды қорғауға дайын болу.

3. Адамгершілік-эстетикалық. Жасөспірім адам қоғамда өмір сүреді және осы қоғамның талаптарынан еркін бола алмайды. Бұл талаптар ең алдымен моральдық, адамгершілік қасиеттерге, мінез-құлыққа қатысты.

Сондықтан адамгершілікке тәрбиелеудің міндеттері қалады:

- мораль талаптары мен нормаларын білу, адамгершілік сенімдерін қалыптастыру, дүниетанымды қалыптастыру;
- үлкендерге деген құрметті, құрдастарымен достықты, балалар мен қарт адамдарға көңіл бөлу мен қамқорлық етуді дамыту;
- қоршаған адамдарға жанашырлық, есіркеушілік қабілеттерін дамыту;
- іске, жұмысқа, тәртіпке жауапкершілікпен қарауды қалыптастыру;
- табандылық, адалдық, мінез-құлық мәдениеті және т.б. сияқты мінез-құлық қасиеттерін қалыптастыру.

4. Валеологиялық - студенттерді денсаулығын сақтау проблемасымен таныстыру, ең алдымен, әлеуметтену және тәрбие процесі. Бұл өмір бойына қаланатын рухани жайлылықтың жоғары деңгейін қалыптастыру. Рухани жайлылықты қалыптастыру үшін өз денесінің даму заңдылықтары туралы, денсаулыққа қандай әлеуметтік факторлар әсер етуі мүмкін екені туралы білім қажет.

5. Студенттерді кәсіптік оқу орнындағы білім беру процесінің талаптарына, шарттарына бейімдеу бойынша жұмыс.

6. Әлеуметтік қорғау. Студенттер өзгерістерге аса сезімтал халық тобы ретінде қоғам өміріндегі өзгерістерді сезгіш келеді. Елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың күрт нашарлауы жас ұрпақтың білім алу, денсаулықты сақтау, демалу, үйлесімді рухани, адамгершілік, физикалық даму құқықтарын жүзеге асыруы үшін жеткілікті кепілдік бермейді. Табысы аз және басқа да әлеуметтік қорғалмаған санаттағы студенттер ерекше орын алады, олардың саны жыл сайын артып келеді. Нәтижесінде, студенттік ортадағы әлеуметтік жіктелу қарқыны артады. Тәжірибе көрсеткендей, студенттердің әлеуметтік мәселелерін шешуде кешенді тәсіл жоқ.

7. Ата-аналар ұжымымен жұмыс. Жеке тұлғаны қалыптастырудағы отбасының рөлі шешуші болып табылады. Отбасы баланы физикалық тұрғыдан дамытады, алғашқы мамандандыруды қамтамасыз етеді, сауатты адам болуға көмектеседі, адамгершілік жағынан дамытады. Білім беруді демократияландыру жағдайында отбасы әлеуметтік тапсырыс беруші, жалпы білім беруді дамыту бағдарламаларында және белгілі бір мұғалімнің қызметінде мақсат қоюдың көзі ретінде әрекет етеді. Сондықтан тәрбие процесінде ата-аналармен өзара әрекеттесудің жеке тактикасын жасау үшін отбасын педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік тексеруді жүргізу қажет.

8. Кәсіби өзін-өзі анықтау. Кәсіби тәрбиелеу өзінің мазмұнымен оқу процесінің барлық компоненттерін толтыруы керек. Кәсіби білім жеке тұлғаның әлеуметтік және психологиялық қасиеттерін оған қойылатын кәсіби еңбек талаптарына сәйкес бейімдеуді қамтиды.

Кәсіби білім беру ерекшелігін тануға сүйене отырып: оның мазмұны, демек педагогикалық құралдар әдістемелік деңгейде белгілі бір мамандықтың мазмұнымен, ерекшелігімен анықталады. Қанша мамандық болса, кәсіби тәрбиенің маңызды түрлері сонша болмақ. Сондықтан білім беру бағдарламасына жауапты әрбір адам жеке, кәсіби, іскерлік қасиеттер жиынтығын қамтитын түлек-студент моделін жасауы керек.

СТУДЕНТТЕРДІ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕЛЕУ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Қазақстан Республикасы қоғамының ең басты және маңызды міндеттерінің бірі жастарға рухани-адамгершілік тәрбие беру болып табылады. Рухани-адамгершілік тәрбие - бұл ең үлкен және басты құндылық, біз өмірімізді осының негізінде құра аламыз және құруға тиіспіз, балаларымызды тәрбиелейміз, қоғамды дамытамыз, сайып келгенде, ел іргесін нығайтамыз.

Адамның рухани-адамгершілік тәрбиесі - бұл педагогикалық, әлеуметтік және рухани компоненттерді қамтитын күрделі және жан-жақты процесс. Заңға бағыну, құқық тәртібі, сенім, экономика мен әлеуметтік саланың дамуы, еңбек пен қоғамдық қатынастардың сапасы - мұның бәрі ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды қабылдауға және оларды жеке және қоғамдық өмірде ұстануға тікелей байланысты [14].

Отандық білім беру жүйесі реформалар жолағынан әлі де шыққан жоқ. Шешілмеген мәселелер тұрмақ, әлі қозғалмаған мәселелер бар. Мұндай проблемаларға, ең алдымен, жас ұрпақтың рухани-адамгершілік тәрбиесі жатады. Бұл мәселені шешу қазақстандық қоғамның рухани денсаулығының күрт құлдырауымен байланысты.

Рухани тоқыраудың себептері идеологиялық бағдарлардың өзгеруі, рухани вакуумның пайда болуы (батыстық коммерциялық мәдениеттің енуі, зорлық-зомбылық, өзімшілдік, алдау, порнография және т.б.).

Рухсыздық, құлықсыздық, сондай-ақ дәрекілік, қылмыс, нашақорлық, маскүнемдік және заманымыздың басқа да көптеген кемшіліктері - барлығы адамды, қоғам мен мемлекетті бұзады.

Қазақстандық білім беру, жалпы алғанда, кәсіби білім беру қазақстандық қоғамның рухани-адамгершілік шоғырлануында, оның сыртқы және ішкі сын-тегеуріндер алдында топтасуында, әлеуметтік ынтымақтастықты нығайтуда, адамның Қазақстандағы өмірге, отандастарға, қоғамға, мемлекетке, өз елінің бүгіні мен болашағына деген сенім деңгейін арттыруда басты рөл атқарады.

Бұл сөздер жыл сайынғы Жолдауларда көрініс табады, Президент жастардың рухани-адамгершілік тәрбиесіне, сондай-ақ жастар саясаты жөніндегі барлық ұлттық және мемлекеттік бағдарламаларға баса назар аударады.

Қазақстанның ең басты тренді - бұл халықтың рухани бірлігі және бізді біріктіретін моральдық құндылықтар - бұл саяси және экономикалық тұрақтылық сияқты дамудың маңызды факторы. Қоғамда бірлік болған кезде, адамгершілік бағдарларының ортақ жүйесі болған кезде, елде ана тіліне, өзіндік мәдениетке және өзіндік мәдени құндылықтарға, ата-бабалар рухына, отандық тарихымыздың әрбір парағына деген құрмет сақталған кезде, ол ауқымды ұлттық міндеттерді көздеуге және шешуге қабілетті болады.

Жеке құндылықтар отбасында, бейресми қауымдастықтарда, еңбек, армия және басқа ұжымдарда, бұқаралық ақпарат, өнер, демалыс саласында қалыптасатыны бұрыннан орын алған жағдай. Бірақ адамның ең жүйелі, дәйекті және терең рухани-адамгершілік дамуы мен тәрбиесі тұлғаның кәсіби білім алу кезеңі болып табылады. Дәл осы кезең және осы сала білім алушылардың зияткерлік, кәсіби, азаматтық, рухани және мәдени өміріне шоғырлануы тиіс [15].

Қазақстанның білім беру мекемелеріндегі білім беру және тәрбиелеу жүйесі нақты салада жоғары білікті мамандарды даярлайды, бірақ патриот ретінде азаматтарды тәрбиелеу, жас таланттарды тәрбиелеу назардан тыс қалды.

Өкінішке орай, біз жастарда ішкі, рухани қасиеттердің; этикалық нормалардың; осы қасиеттермен анықталатын мінез-құлық ережелерінің болмауы тенденциясын байқаймыз. Қоғамдық құрылым нысаны өзгеруі мүмкін, ал адамгершілік мәңгі категория болып қала бермек.

Қазіргі уақыттағы оқиғалар экономикалық саланың тұрақсыздығы, қоғамның әлеуметтік саралануы, рухани құндылықтардың девальвациясы халықтың көптеген әлеуметтік және жас топтарының, ең алдымен қазіргі жастардың қоғамдық санасына кері әсер еткенін растайды.

Жалпы, тәрбие әлеуметтік құбылыс ретінде - жас ұрпақтардың қоғамға, күнделікті өмірге, әлеуметтік-өндірістік қызметке, шығармашылыққа, руханиятқа кіруінің күрделі және даулы әлеуметтік-тарихи процесі; оларды адамдар, дамыған тұлғалар, қоғамның өндіргіш күштерінің маңызды элементі, өз бақытын жасаушылар ретінде қалыптастыру.

Жастарды тәрбиелеу олардың әлеуметтік тәжірибенің негізгі элементтерін игеруі, оларды аға буынның қоғамдық қатынастарға, қарым-қатынас жүйесіне және әлеуметтік қажетті қызметке қатысуы нәтижесінде жүзеге асырылады. Ересектер мен балалар түсетін әлеуметтік қатынастар мен өзара қарым-қатынастар, ықпал ету және өзара әрекеттесу, ересектер мен балалардың оны ұғыну дәрежесіне қарамастан, әрдайым тәрбиелік емесе тәрбиелеуші болып табылады.

Жалпы рухани-адамгершілікті тәрбие - бұл моральдық сананы мақсатты қалыптастыру, адамгершілік сезімдерін дамыту және адамгершілік мінез-құлық дағдылары мен әдеттерін дамыту. Адамгершілік тәрбие адамгершілік сананы қалыптастыру, адамгершілік сезімдерін дамыту және адамгершілік мінез-құлық дағдылары мен икемдерін дамыту мақсатында адамға ұйымдасқан, мақсатты ықпал етуді қамтиды.

Студенттік ұжымдағы адамгершілік тәрбие жаппай ғана емес, сонымен қатар жеке формаларды да қабылдай алады. Негізінен студенттер ұжымына, ұжымдық іс-әрекетті ұйымдастыруға бағдарлана отырып, оқытушылар, кураторлар және эдвайзерлер әр студенттің мінез-құлық ерекшеліктерін және оның адамгершілік тәрбие деңгейін ескереді. Жеке тәрбие жұмысы тәртіпсіздермен, мінез-құлық ережелерін бұзушылармен ғана емес, сонымен бірге барлық басқа жасөспірімдерге қатысты жүргізілуі керек.

Адамгершілік тәрбие процесінде көтермелеу мен жазалау қолданылуы керек. Олар студенттердің оң әрекеттері мен теріс әрекеттерін мақұлдау және айыптау үшін қолданылады. Шебер қолданылатын болса, олар студенттердің жағымды әрекеттерін ынталандырады және теріс мінез-құлықтың алдын алуға және жоюға көмектеседі.

Адамгершілік тәрбиесінде тәрбиелік әсердің әртүрлі әдістері қолданылуы керек, оларға мыналар жатады:

- талап,
- өтініш,
- ескерту,
- тапсырма,
- өкім,
- бір қызмет түрінен екіншісіне ауысу,
- тәрбиеленушілерге қызықты перспективалар ұсыну және т.б.

Адамгершілік тәрбие процесінде өзін-өзі тәрбиелеу, мақсаттар, мазмұн, әдістер маңызды орын алады.

Адамгершілік тәрбие әдістері бір-бірімен байланысты және бірін-бірі толықтырады. Сендіру, яғни тәрбиеленушілердің санасы мен сезіміне әсер ету жаттығумен күшейтіледі. Оң қасиеттерді қалыптастырумен қатар, жағымсыз қасиеттерге тұрақты қарсылық ету тәрбиеленеді.

Жас ұрпақты адамгершілікке тәрбиелеудің күрделі процесінде әртүрлі себептерге байланысты қойылған педагогикалық мақсаттарға бірден қол жеткізу әрдайым мүмкін емес, ал жекелеген студенттердің моральдық санасы мен мінез-құлқында қоғамның нормалары мен талаптарынан белгілі бір ауытқулар кездеседі. Бұл ауытқулар тұрақты әдетке айналғанға дейін, қалыптасқан жеке қасиеттерге айналмайынша, оларды түзету оңай, мұнда осы мақсатқа ұмтылған ата-аналар мен оқытушылардың тәрбиелік әсері тәрбие жұмысының элементтері ретінде әрекет етеді.

Тұлғаның адамгершілік қасиеттері тығыз қарым-қатынаста қалыптасады, дамиды және көрінеді. Позитивті моральдық қасиеттерді қалыптастыра отырып, қазіргі заманғы адамгершілікке тәрбиелеу жүйесі сонымен бірге мораль саласындағы теріс көзқарастар мен түсініктерді, зиянды дағдылар мен мінез-құлық әдеттерін жеңеді.

Моральдық ұғымдар айтылып қана қоймай, терең ұғындырып, моральдық ұстанымға айналған кезде іс-әрекетті басқаратын болады. Мұндай сенімдердің және моральдық мінез-құлықтың тұрақты әдеттерінің болуы адамның моральдық тұрғыдан тәрбиеленгенін, оның моральдық жетілуін көрсетеді. Тұрақты моральдық қасиеттерде бейнеленген моральдық сана, адамгершілік сезімдер мен адамгершілік мінез-құлықтың бірлігі тәрбие процесі мен тұлғаның адамгершілік дамуы арасындағы сәйкестіктің маңызды көрсеткіші болып табылады. Қадағаламау, ата-аналар мен мұғалімдердің тәрбие жұмысындағы қателіктері, дұрыс емес ортаның әсері, жекелеген жасөспірімдерге қатысты педагогикалық немқұрайлылық тұрақты және қоғамға қарсы сипатқа ие болған кезде, қайта тәрбиелеу дербес психологиялық-педагогикалық міндет ретінде қолданылады, оны шешу арнайы психологиялық-педагогикалық шараларды қолдануды және оларды жүзеге асыруға арнайы жағдайлар жасауды талап етеді.

Осылайша, студенттердің ересектермен және ұжымдағы және басқа ортадағы құрдастарымен барлық қарым-қатынасы студенттер игеруі керек моральдық қасиеттер моделін қамтитын етіп ұйымдастырылуы керек, олар:

- азаматшылық,
- патриотизм,
- ұжымшылдық,
- еңбекқорлық,
- идеялылық,
- өзара көмектесу және т.б.

Бұл қасиеттер әрқашан адамдарға моральдық көзқарастың мәні болып табылады, өзінің әрбір ісін басқаларға қалай әсер ететіні, адамдарға пайдасы немесе зиян тигізетіні тұрғысынан көру мүмкіндігін қамтиды. Осы тұрғыдан алғанда, студенттерді өз әрекеттерінің салдарын ескере білуге тәрбиелеу өте маңызды.

Барлық моральдық даму үшін жасөспірім шақта идеалдар үлкен маңызға ие. Осы жас кезеңінде олардың қалыптасуы адамдардың моральдық қасиеттеріне, олардың іс-әрекеттеріне, бір-бірімен қарым-қатынасына тікелей байланысты, бұл әсіресе осы жасқа тән. Позитивті моральдық идеалдардың болуы, оны жүзеге асырудың қажетті, тіпті шешуші шарты болып табылады.

Ерекше моральдық сезімдердің пайда болуы идеалдың қалыптасуымен байланысты: өзін-өзі бағалау, өзінің адамгершілігін сезіну және т.б. Бұл сезімдер жасөспірімнің өз идеалдары деңгейінде болу қажеттілігінің нәтижесінде өзін-өзі тану мен өзін-өзі бағалаудың дамуына байланысты пайда болады. Егер ол осы қажеттілікті қанағаттандыра алса, яғни өзіне қойылатын талаптарға сәйкес келетін әрекет жасаса, сол кезде оның өзіне деген құрметі, мақтанышы, өзін-өзі бағалау сезімі оянады. Сонымен қатар, моральдық қалыптасудың аса маңызды бұрылу нүктесі сапалы жаңа функционалды білімнің - белгілі бір адамның рухани бейнесіндегі моральдық идеалдардың пайда болуымен байланысты. Адамның қабылданған немесе жасалған идеалы - бұл оқушының мінез-құлқын бағыттайтын және басқа адамдар мен өзін бағалаудың өлшемі ретінде қолданылатын бейне. Осылайша, идеалдың болуы тұрақты моральдық уәждің болуын білдіреді.

Кең мағынада рухани-адамгершілік тәрбие - қоғамның және бүкіл мемлекеттің интегралдық, стратегиялық, зияткерлік ресурсы. Рухани-адамгершілік тәрбиенің моральдық компоненті негізінен санаға әсер етеді және адамның сыртқы мінез-құлқына, оның табиғи әлемге және адамдар әлеміне қатынасына әсер етеді және жеке тұлғаның құндылық бағдарларын көрсете отырып, бағдарлауды тәрбиелеудің нәтижесі болып табылады.

Рационалды факторды қолдана отырып, рухани-адамгершілік әлеуеттің қалыптасуы мен дамуы бірнеше жолмен жүзеге асырылады:

- студенттерді өнерге, көркем суретке, музыкаға, театрға, сондай-ақ шығармашылық қызметтің алуан түрлеріне тарту арқылы.

- күнделікті өмірде жастардың бейнелі-эмоциялық саласын дамыту арқылы. Бұл жағдайда адамның сыртқы ортамен үйлесімділігі қажеттіліктерді, зияткерлік, сезімдік-еріктік және мотивациялық саланы дамыту арқылы, жеке тұлғаның әлеуметтік маңызды қасиеттерін, коммуникативті қасиеттерін жедел дамытуды ынталандыру арқылы және ішкі тұлғалық, тұлғааралық психологиялық жайлылықты құру арқылы қол жеткізіледі.

- студенттің оқу пәндерін игеру кезінде алатын білімі, дағдылары мен икемдерінің даму деңгейін бағалау және өзін-өзі бағалау арқылы.

Орта кәсіптік оқу орны студенттерінің азаматтық мәдениетін қалыптастыру үшін маңыздылығы тұрғысынан гуманитарлық цикл оқу пәндерінің тәрбиелік әлеуеті (дүниетанымдық, аксиологиялық, рухани, сондай-ақ оларға сәйкес келетін аудиториялық және аудиториядан тыс жұмыстардың ұйымдастырушылық-қызметтік ресурстарының бірыңғай жиынтығы) айтарлықтай жоғары.

Гуманитарлық пәндер циклі өте маңызды. Олар қазіргі азаматтық қоғамда бейімделу үшін қажет жеке қасиеттерді: патриотизм, толеранттылық, азаматтық және т.б тәрбиелеуге көмектеседі. Сонымен қатар, гуманитарлық пәндерді оқу барысында адам туралы білім-пікірлерді, оның табиғатпен, қоғаммен қарым-қатынасын түсіну арқылы студенттер рухани құндылықтарға, құндылық бағдарларына, адамгершілік ұстанымдарға ие болады.

Рухани-адамгершілік тәрбиені бағалау және өзін-өзі бағалау деңгейінің критерийлері мыналар болуы мүмкін:

- жас адамның ғылыми дүниетанымы болуы;
- студенттерде ішкі әлеммен, табиғатпен және қоғаммен үйлесімділікті білдіретін ішкі еркіндік сезімінің болуы;
- өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылу;
- жетекші білім беру қызметінің жетістігі;
- өзін-өзі бағалаудың дұрыстығы;
- адамгершіліктің жоғары принциптеріне сәйкес мінез-құлық уәждерін қалыптастыру.

Оқытушылар, кураторлар және эдвайзерлер айналадағы адамдармен белгілі бір қарым-қатынасқа түсе отырып, студенттер әртүрлі өмірлік жағдайларда адамгершілік тәжірибені жинақтап, кеңейтетінін нақты түсінуі керек. Бұл тәжірибені ұйымдастыру студенттерді түрлі іс-шараларға тарту, осы негізде адамгершілік сананы қалыптастыру, адамгершілік сезімдерін, адамгершілік мінез-құлық дағдылары мен әдеттерін дамыту арқылы жүзеге асырылады.

Жоғары оқу орындарына ұлдар мен қыздар айтарлықтай ересек жаста келетіні түсінікті, олардың адамгершілік тұрғысынан толық қалыптасқан болуы сирек жағдай емес. Оларға тән адамгершілік сенімдері мен қасиеттері отбасының, мектепке дейінгі және мектептен тыс мекемелердің, орта мектептердің әсерінен дамыды. Қазіргі жастар ерте жастан бастап бұқаралық ақпарат құралдарының, өнер әлемінің күшті әсерін сезінуде, бүгінде интернет пен әлеуметтік желілердің де әсері зор. Сондықтан «сырттан» болатын әсерді ескеру қажет. ЖОО белгілі бір кезеңде тұлғаның адамгершілік қалыптасуына қосылады. Жоғары оқу орындарының міндеті - белгілі бір қызмет саласының сапалы білімі мен мамандарын даярлау ғана емес, сонымен қатар студенттердің азаматтық қасиеттерін қалыптастыру. Азамат - бұл бүкіл қоғамның мүдделеріне дейін көтеріле алатын, өзінің азаматтық құқығын пайдаланып қана қоймай, қоғам заңдарына бағынуға қабілетті өнегелі адам.

РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕНІҢ ЗАМАНАУИ ФОРМАЛАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Рухани-адамгершілік тәрбиені ұйымдастыру үшін келесі әдістер қолданылады:

1. Мысал әдісі - үлгіні мінез-құлықтың дайын бағдарламасы, өзін-өзі тану әдісі ретінде ұсыну тәсілі. Мысал арқылы білім беру әдісі осыған негізделген. Оқытушы өзінің мінез-құлқын, іс-әрекетін бақылауы керек, олардың адамға әсер ететінін ұмытпауы керек.

2. Жаттығу әдісі - тұрақты мінез-құлықты қалыптастыру үшін бір әрекетті бірнеше рет қайталау.

3. Дағдыландыру әдісі - бұл студенттің белгілі бір әрекеттерді әлеуметтік мінез-құлықтың әдеттегі формаларына айналдыру үшін жүйелі және тұрақты орындау жүйесі. Жеке тұлғаны тиімді тәрбиелеу үшін нақты өмірлік маңызы бар проблемалық жағдайларды жасауға бағытталған тиісті әрекеттер жүйесі қажет.

4. Әңгімелесу әдісі - тәрбиешінің ақпаратты жеткізуге және алуға, белгілі бір ойлар мен сезімдерді оятуға және сол арқылы олардың мінез-құлқына ықпал етуге бағытталған оқушылармен диалогтық өзара әрекеті.

5. Сендіру әдісі - бұл адамға ықпал ету тәсілдерінің бірі, қоршаған шындыққа саналы қатынасты дамыту мақсатында оқушының санасына, сезімдері мен ерік-жігеріне ықпал ету әдісі.

6. Көндіру әдісі - студенттің психикасына ақпараттық әсер ету әдістерінің жиынтығы, оның ойлауының қисындылығы мен сыншылығы төмендеуімен, тәрбиешінің талаптары мен көзқарастарын оңай қабылдаумен байланысты.

7. Бәсекелестік әдісі - бұл мұғалім студенттер арасында салауатты бәсекелестік рухын дамытатын әдістер мен әрекеттердің жиынтығы, әрқашан ең жақсы және барлық жерде алда болу қажеттілігі.

8. Ынталандыру әдісі - жағымды бағалауды білдіру тәсілі, адамгершілік мінез-құлықты қалыптастыруды шоғырландыру және ынталандыру. Бұл әдіс ынталандырушы болып табылады. Ынталандыру мақұлдау, мақтау, ризашылық білдіру, марапаттау түрінде көрінеді.

9. Мәжбүрлеу әдісі - тәрбиеші тарапынан студентті жаман әдеттер мен жат мінез-құлықтан бас тартуға мәжбүр ететін әдістер мен әдістер жүйесі.

10. Бейімделу әдісі - жеке ерекшеліктеріне, уақытына, жасына.

11. ЖОО-да рухани-адамгершілік білім беру бағдарламалары аясында практикалық сабақтарды өткізу үшін «Дос-кеңесші» моральдық таңдау жағдайына ену әдісі ұсынылады.

РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕСІНЕ ТАРТУ ҮШІН СТУДЕНТТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУДІҢ ПРАКТИКАЛЫҚ ҰСЫНЫСТАРЫ.

Бірінші курстан бастап студенттердің назарын әлеуметтік белсенді, білімді, адамгершілікті және дені сау тұлғаны дамытуға бағытталған тәрбиенің негізгі принциптеріне аудару керек:

- адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу, толеранттылық, құқықтық және этикалық нормаларды сақтау;
- патриотизм мен азаматтылық; сыйластыққа, Отанға деген сүйіспеншілікке, ортақтастық пен жауапкершілік сезіміне тәрбиелеу;
- объективизм және гуманизм тәрбие субъектілерімен өзара әрекеттесудің негізі ретінде;
- ынтымақтастық педагогикасына негізделген білім беру жүйесін іске асыруды көздейтін демократизм;
- кәсібилік, жауапкершілік және тәртіп;
- динамикалық әлеуметтік және кәсіби ұтқырлыққа қабілетті маманның жеке басын қалыптастыруды қамтамасыз ететін бәсекеге қабілеттілік;
- университеттің мәдени-білім беру кеңістігін кеңейтуді қамтамасыз ететін және қоғамдық мүдделерді ұштастыруға, бірлескен жобаларды іске асыруда қаражат пен ресурстарды шоғырландыруға мүмкіндік беретін әлеуметтік әріптестік.

6 КҮТІЛЕТІН НӘТИЖЕЛЕР:

- тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерінің деңгейін арттыру;
- жалпы құзыреттіліктерді меңгеру деңгейін арттыру;
- кәсіби құзыреттіліктерді меңгеру деңгейін арттыру;
- нақты әлеуметтік ұстанымы, жоғары азаматтық жауапкершілігі бар әлеуметтік жетілген тұлғаны қалыптастыру;
- жанжалсыз қарым-қатынас дағдыларын тиімді қолдана алатын әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптастыру;
- саналы түрде салауатты өмір салтын таңдайтын тұлғаны қалыптастыру;
- ЖОО студенттерінің әлеуметтік бейімделу және әлеуметтік белсенділік деңгейін арттыру;
- студенттердің денсаулық жағдайын жақсартуды қамтамасыз ету;
- республикалық, халықаралық олимпиадалар мен конкурстардың жеңімпаздары мен жүлдегерлерінің үлесін арттыру;
- ЖОО-дағы білім алушылардың жалпы санынан оқу-зерттеу жұмысында жұмыс істейтін білім алушылардың үлесін ұлғайту;
- студенттердің жалпы контингентінен үйірме жұмыстарымен айналысатын және кәсіби шеберлік конкурстарына қатысатын білім алушылардың үлесін арттыру;
- сауықтыру іс-шараларына қатысатын ЖОО студенттерінің санын студенттердің жалпы контингентінің 100%-на дейін ұлғайту;
- спорт секцияларында шұғылданатын студенттер санын студенттердің жалпы контингентінің 70%-на дейін ұлғайту.

ҚОРЫТЫНДЫ

Студент жастарды тәрбиелеу - күрделі процесс, ол бірден нәтиже бермейді. Мұндай қызмет күнделікті, мақсатты, жеке жұмысты қажет етеді. Өз кезегінде, оқу процесін басқару жүйесі жақсы реттелген, оның орталығы академиялық топтың студенті болып табылады, қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкес студенттердің жеке қасиеттерін дамыту бойынша жұмысты жүзеге асыру үшін қолайлы алғышарттар жасайды.

Жастардың адамгершілік тәрбиесі - әр қоғамның талассыз және маңызды тірегі. Моральдық тәрбиедегі кемшіліктер мен қателіктер қоғамға түзелмес зиян келтіреді. Жастардың зияткерлік дамуы бүгінде оның адамгершілікті қалыптасуы сияқты мәселе емес. Бұл біздің заманымызда ғылым негіздерін оқыту өте нақты, жоспарлы және міндетті түрде болуымен байланысты. Алайда жас ұрпақтың адамгершілік тәрбиесі ақсап тұр. Бірақ адамгершілік деген алдыңғы қатарда болып, жеке тұлғаны құратын ақыл-парасатты жетелеуі керек.

Осылайша, қазіргі әлемде студенттермен тәрбие жұмысы тек ортодоксия болмауымен қатар, керісінше, ол отандық білім беру жүйесінің барлық парадигмаларының трендінде тұр. Азамат пен патриоттың ең жақсы қасиеттерін бойына сіңіре отырып, әлемдік стандарттарға жауап беретін отандық білім берудің жоғары мәртебесін де, оның ұлттық бірегейлігін де қорғауға болады.

Жоғары оқу орнының студенті курстар мен пәндерді меңгергеннен кейін мыналарды білуі керек:

- Қазақстан этностарының мәдениеті мен рухани дәстүрлері, олардың адамгершілік құндылықтары;
- Қазақстан халықтарының дәстүрлі діндері, олардың мәдениеттегі рөлі, Қазақстан қоғамының тарихы;
- адамгершілік негіздері, өз іс-әрекеттерін моральдық идеалдармен өлшеуге, отбасы, ел алдындағы міндеттерін түсінуге бағытталған құндылықтар.

Мыналарды меңгеруі керек:

- жастардың жалпы мәдениетін дамыту дағдылары;
- жастардың белсенді өзіндік танымдық қызметі үшін мүмкіндіктерді дамыту дағдылары.

Мыналарға қабілеті мен әзірлігін көрсетуі керек:

- жаңа білім көзі болу, зерттелген материалды өзектендіру, жалпылау және жүйелеу;
- талқыланған материалға эмоционалды және жеке көзқарасты қалыптастыруға, өзіндік құндылықтар жүйесін дамытуға, жастардың ойлау процестерін жандандыруға ықпал ету.

ҰСЫНЫСТАР:

1. Жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеуде мемлекеттік тілдің рөлін арттыру. Қазақ тілі көпғасырлық түркі мәдениетінің бір бөлігі, халықтың жоғары рухани құндылықтарының іске асуы. Сөз арқылы біз заттар мен құбылыстардың мәнін түсінеміз, сөздің көмегімен біз адамгершілік идеалдарға қосыламыз. Тілді игере отырып, адам бір уақытта ұлттық мәдениеттің призмасы арқылы әлемнің қандай да бір көзқарасын игереді.

2. Білім беру мекемелері ұлттық дәстүрлерге сүйене отырып, білім алушылардың отбасыларымен, әлеуметтенудің басқа субъектілерімен үнемі өзара іс-қимыл жасап, ынтымақтасуы керек.

3. Жоғары оқу орындарында рухани-адамгершілік тәрбиені қазақстандық қоғамның рухани негізін нығайтатын «Рухани Жаңғыру» қағидаттарының призмасы арқылы жүргізу қажет. Жасыратыны жоқ, қазақстандық қоғамда қоғамдық сананың жаңғыруы жүріп жатыр, ал жастар жаңа идеялардың ықпалына барынша бейім, саны көп және серпінді әлеуметтік топ ретінде негізгі ресурс болып табылады.

4. ЖОО оқытушысы тәрбие жұмысының түрлі аспектілері бойынша құзыретті талаптар жиынтығымен қарулануға тиіс: азаматтық, патриоттық тәрбие, студенттерді мәдени құндылықтарға тарту, Қазақстан халықтарының дәстүрлері негізінде рухани және адамгершілік тәрбиелеу.

5. Қазіргі жағдайда жоғары оқу орнын қайта құру жағдайында тиісті әдістерді, тәсілдерді, технологияларды көздейтін педагогтердің тәрбие жұмысын кешенді әдістемелік қолдау жүйесін құру қажет.

6. Сөйлеу мәдениетін, ұлттық дәстүрлерді, жалпы азаматтық адамгершілік және рухани құндылықтарды қорғауды қамтамасыз ететін нормативтік актілерді дайындау қажет.

7. Тәрбие жұмысын ЖОО-лардың білім сапасын айқындайтын рейтингтерге енгізу керек.

8. Әлеуметтік тәжірибені кеңейту, кәсіби дағдыларды дамыту, өзін-өзі тану және өзін-өзі дамыту, жеке тиімділікті арттыру үшін білім алушыларды волонтерлік қозғалыстарға тарту.

9. Қазіргі уақытта оқу ұйымдары халықаралық дәйексөз беру жүйелеріндегі жарияланымдар санын арттыру жөніндегі қызметке қаншалықты тартылған болса, білім берудің әлемдік стандарттарына сәйкес болу үшін жастарды тәрбиелеуде отандық дәстүрлерді сақтауға, оның тарихи жады мен патриоттық сана-сезімін дарытуға соншалықты ұмтылу қажет.

10. Оқу компоненті үшін педагогикалық іс-әрекеттегі уақыт ресурсын анықтау және бекіту қажет, яғни студенттермен тәрбие жұмысын оқытушының педагогикалық жүктемесінің жалпы жылдық көлеміне қосу керек. Оқу жұмысының көлемін есептеу үшін уақыт нормалары туралы ережеде осы қызметтің формалары мен әдістері жазылуы керек.

11. Отандық жоғары оқу орындарына шетелдік студенттерді қабылдауды ұлғайту, сондай-ақ оқытушылар ұжымының ағылшын тілін меңгеруі жөніндегі міндеттердің өзектенуіне байланысты, онда кәсіптік пәндерді оқыту мақсатында ЖОО-дағы мәдениетаралық коммуникация шеңберінде отандық мәдениет пен ғылымның дәстүрлерін сақтау және дамыту бойынша жаңа мақсаттар туындайды. Бұл жағдайда университет ортасындағы білім беру міндеттері ерекше мағына мен мәнгеріе болады.

1. Рихновец А.А. Культурно-нравственное воспитание студентов ВУЗа // Психология, социология и педагогика. 2014. № 2 [Электрондық ресурс]. URL: <http://psychology.snauka.ru/2014/02/2805> (қаралған күні: 11.02.2021).
2. Боташева Х. Ю. Духовно-нравственные ценности студента университета в зеркале социологического анализа // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. 2008. №77. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/duhovno-nravstvennye-tsennosti-studenta-universiteta-v-zerkale-sotsiologicheskogo-analiza> (қаралған күні: 05.02.2021).
3. Скрынников Николай Павлович Вопросы духовно-нравственного воспитания молодежи в странах западной Европы (Франция, Великобритания, ФРГ) // Наука, техника и образование. 2019. №1 (54). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-duhovno-nravstvennogo-vospitaniya-molodezhi-v-stranah-zapadnoy-evropy-frantsiya-velikobritaniya-frg> (қаралған күні: 11.03.2021). (Франция, Великобритания, ФРГ) // Наука, техника и образование. 2019. №1 (54). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-duhovno-nravstvennogo-vospitaniya-molodezhi-v-stranah-zapadya-4>. Особенности французского воспитания. [Электрондық ресурс]. Қол жеткізу режимі: https://studwood.ru/1066646/pedagogika/osobennosti_frantsuzskogo_vospitaniya/ (қаралған күні: 28.01.2021).
5. Щедровицкий П.Г. Об исследовательской программе тьюторства // Школа и открытое образование: Сб. науч. тр. по материалам 3-й Всерос. науч.практ. тьюторской конференции. Москва; Томск, 1999.
6. Новиков В.С., Соловьёв А.П., Царьков П.Е. Зарубежный опыт нравственного воспитания молодежи посредством культурного и природного наследия: теоретическиеходы. [Электрондық ресурс]. Қол жеткізу режимі: <http://psihdocs.ru/zarubejnij-opit-nravstvennogovospitaniya-molodeji-posredstvom.html/> (қаралған күні: 23.02.2021).
8. Анкудинова Е.В. ПРОЦЕСС ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ: МИРОВОЙ ОПЫТ. [Электрондық ресурс]. Қол жеткізу режимі: http://www.amgpgu.ru/upload/iblock/ac6/ankudinova_e_v_protsses_ukhovno_nravstvennogo_vospitaniya_mirovoy_opyt.pdf/ (қаралған күні: 23.01.2021).
9. Еленский В. Религиозное обучение и воспитание в законодательствах и образовательных системах западноевропейских стран // Человек и мир. № 11-12 2001. 32-36 б. 10. Можайский. В. Психология ценностного опыта. М., 1998.
10. Зимняя И.А. Воспитательная деятельность образовательного учреждения как объект комплексной критериальной оценки. – М., 2002. 14-15 б.
11. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. Т. 1. – М, 1953.
12. Зимняя И.А. Воспитательная деятельность образовательного учреждения как объект комплексной критериальной оценки. – М.,2002. 9 б.
13. Калужный А.А. Роль учителя в нравственном воспитании школьников. – Алматы, 1994. 54 б.
14. Данилюк А.Я. Концепция духовно- нравственного развития и воспитания граждан /А.Я.Данилюк, А.М. Кондаков, В.А. Тишков,- 2009. – 24 б.
15. Колесников И.А. Воспитание духовности и нравственности в эпоху глобальных перемен /И.А. Колесников // Педагогика. -2008.-№9.- 25 - 28 б.

Нұр-Сұлтан
2021